

ROLA PRAKTYK RÓWNOLEGŁYCH W PRZYGOTOWANIU DO KSZTAŁCENIA KULTUROWEGO NA RÓŻNYCH ETAPACH EDUKACJI

Karl Emert, niemiecki historyk i dyrektor Federalnej Akademii Edukacji Kulturalnej uważa, że edukacja i kultura to dwie strony tego samego medalu: edukacja jest subiektywną stroną kultury, a kultura obiektywną stroną edukacji. Termin *edukacja kulturalna* definiuje¹ zaś jako edukację do uczestnictwa w kulturze, które oznacza partycypację w artystycznej i kulturalnej działalności społeczeństwa w sensie szczegółowym oraz w wytworach aktów jej życiowej działalności w sensie ogólnym². Irena Wojnar dodaje, że treścią tej edukacji powinna być *szeroko rozumiana historia kultury, obejmująca zarówno dzieje sztuki w ujęciu wielodyscyplinarnym, jak i dzieje literatury i nauki, bowiem dzieje kultury to nie tylko historia odrębnych autonomicznych faktów, ale także historia świadomości, myśli i idei równoważąca dzieje faktów i zdarzeń*³. Zakres edukacji kulturalnej całościowo ujął Dzierżymir Jankowski, wyodrębniając jej trzy znaczenia:

- 1) jako edukację humanistyczną, wprowadzającą w świat wartości uznawanych za szczytne ideały i osiągnięcia kultury europejskiej i światowej;
- 2) jako edukację estetyczną, polegającą na wychowaniu do sztuki i wielostronnym wychowaniu w procesie obcowania ze sztuką i pięknem;

¹ Problem definicji edukacji kulturalnej zajmuje naukowców, przedstawicieli różnych dziedzin nauki od wielu lat. Barbara Jedlewska, podejmując tę kwestię, stwierdza, że w różnych próbach uszczegółowienia tego pojęcia występują najczęściej wyrażenia: *wprowadzenie w kulturę, wychowanie do wartości, doskonalenie jakości świata i człowieka, prowadzenie ku szczytnym ideałom humanizmu, rozwijanie wiedzy i wrażliwości estetycznej, przygotowanie do uczestnictwa w kulturze, rozwijanie doświadczeń kulturalnych, bogacenie autentycznej aktywności kulturowej. W kontekście aktualnych problemów z definicją samej kultury wypełnienie tych zwrotów konkretną i czytelną dla praktyki treścią wydaje się (...) zadaniem bardzo trudnym* (B. Jedlewska, *Problem z definicją edukacji kulturalnej*, www.wpek.pl/wpek,3,318.html?locale=pl_PL [dostęp: 22.09.2013]). Problem ten stał się także tematem debaty zorganizowanej w czerwcu 2013 r. w Warszawie pod egidą Warszawskiego Programu Edukacji Kulturalnej: *Czy można zdefiniować edukację kulturalną?* (www.wpek.pl/wpek,3,318.html?locale=pl_PL [dostęp: 22.09.2013]).

² Ibidem.

³ I. Wojnar, *Edukacja i kultura*, [w:] *Współczesne dylematy upowszechniania kultury*, red. J. Gajda, Lublin 1991, s. 20.

- 3) wychowanie do uczestnictwa w kulturze symbolicznej w drodze kształtowania kompetencji kulturalnej⁴.

Kompetencje kulturalne są nie tylko procesem biernego przyswajania sobie zastanych raz na zawsze reguł, wartości i konwencji, ale także aktywnego, twórczego generowania nowych zachowań, różnorodnego kombinowania i przekształcania przyswojonych elementów. W edukacji kulturalnej najczęściej kształci się kompetencje literackie, plastyczne, teatralne i muzyczne⁵. Piotr Zaborny, analizując badane zagadnienie, stosuje szersze pojęcie kompetencji estetycznych. Według niego, edukacja kulturalna polega na uprzyśtępnieniu humanistyki i sztuki poprzez objaśnianie języka, sensów i struktury tekstów kultury. Jej składowymi są: wychowanie estetyczne i wychowanie przez sztukę⁶.

Naczelnym zadaniem edukacji kulturalnej w praktyce jest przede wszystkim realizowanie kooperacji pomiędzy instytucjami kultury a szkołą. Dzięki temu wpływa ona na życie w szkole i poza nią.

Dowartościowanie kształcenia kulturowego jako immamentnego składnika edukacji polonistycznej znalazło swoje dobitne odzwierciedlenie w nowej formule egzaminu maturalnego, do którego abiturienti przystąpią w 2015 roku. Zmiany procedury egzaminacyjnej wiążą się ściśle z równie głębokimi przemianami, które zaszły w podstawach programowych dla poszczególnych etapów nauczania języka polskiego. W dokumentach tych wymagania szczegółowe podzielono na trzy obszary: odbiór wypowiedzi i wykorzystanie zawartych w nich informacji, tworzenie wypowiedzi oraz, najbardziej nas tu interesujące, analizę i interpretację tekstów kultury⁷. Docenienie ostatniego z obszarów spowodowało, iż, jak czytamy w najnowszym „Informatorze o egzaminie maturalnym”, *podstawą nowej formuły egzaminu maturalnego stało się założenie, że młody człowiek w trakcie szkolnej edukacji polonistycznej zdobywa określoną wiedzę na temat świata kultury i jego wybranych przejawów, ale przede wszystkim zostaje wyposażony w narzędzia analizy i interpretacji różnorodnych tekstów kultury. Jest to kompetencja niezbędna do świadomego i satysfakcjonującego funkcjonowania w świecie kultury*⁸.

Umiejętności analizowania i interpretowania różnorodnych tekstów kultury w największym stopniu pozwoli sprawdzić ustna część egzaminu maturalnego, podczas której zdający wylosuje zadanie egzaminacyjne zawierające określony tekst kultury – literacki, ikoniczny bądź też popularnonaukowy z zakresu wiedzy o języku – oraz odnoszące się

⁴ D. Jankowski, *Wartości – aktywność artystyczna – paradygmaty działalności kulturalnej*, [w:] *Edukacja kulturalna i aktywność artystyczna*, red. D. Jankowski, Poznań 1996, s. 46.

⁵ Por.: M. Ziółkowski, *Nabywanie kompetencji kulturowej*, [w:] *Kultura artystyczna a kompetencje kulturowe*, red. T. Kostyrko, A. Szociński, Warszawa 1989.

⁶ P. Zaborny, *Twórczość w edukacji i animacji kulturalnej*, [w:] *Pedagogika pracy kulturalno-oświatowej*, t. 9, red. A. Gładysz, Katowice 1988, s. 47.

⁷ Por.: *Podstawa kształcenia ogólnego z komentarzami*, t. 2: *Język polski w szkole podstawowej, gimnazjum i liceum*, Warszawa 2009.

⁸ *Informator o egzaminie maturalnym z języka polskiego od roku szkolnego 2014/2015*, oprac. Centralna Komisja Egzaminacyjna, Warszawa 2013, s. 7.

do niego polecenie. Następnie wygłosi dziesięciominutową wypowiedź monologową na zadany temat. Istotne jest, iż ów tekst kultury powinien zainspirować zdającego, którego zadaniem jest rozwinięcie i poszerzenie zasygnalizowanych w poleceniu wątków – także poprzez odwołanie się do innych, dowolnie wybranych tekstów⁹. Po wysłuchaniu wypowiedzi zespół egzaminacyjny przeprowadzi z abiturientem rozmowę dotyczącą problemów poruszanych przez zdającego w jego wystąpieniu.

W *Informatorze* zakłada się, że wykonując to zadanie, młody człowiek będzie odwoływał się do umiejętności i wiadomości wskazanych w podstawie programowej dla IV etapu edukacji polonistycznej oraz dla etapów niższych¹⁰. Oznacza to, że w aktualnie obowiązujących podstawach programowych do nauczania języka polskiego znajdują się treści pomagające zdobyć wiedzę i wykształcić umiejętności konieczne do analizowania i interpretowania ikonicznych tekstów kultury. Bliższa analiza podstaw programowych dla II, III i IV etapu edukacji wskazuje jednak, że takich konkretnych odwołań w dokumentach tych jest niewiele¹¹. Podstawy programowe nie zawierają również, analogicznego do kanonu literackiego, wykazu zalecanych do omawiania dzieł sztuki (wyjątek stanowią filmy). W maturalnym *Informatorze* również nie uwzględnia się wiedzy potrzebnej do umiejętnego omawiania tekstów innych niż werbalne. Świadczy o tym choćby sformułowanie: *Wiedza językowa i teoretycznoliteracka pełni rolę czynnika wspomagającego lekturę tekstów kultury*¹². Do odczytania tekstów ikonicznych lub tekstów kultury łączących różne systemy znaków, potrzebna jest jednak zupełnie inna wiedza, a także znajomość specyficznego metajęzyka, właściwego dla opisu i interpretacji różnych dzieł sztuki – obrazów, rzeźb, filmów, utworów muzycznych, spektakli teatralnych itp. Ze względu na to, że w ustnej części egzaminu maturalnego uczeń będzie poddawał analizie ikoniczne, a nie audialne czy audiowizualne teksty kultury, w dalszych rozważaniach skupimy się głównie na dziełach plastycznych.

⁹ Ibidem, s. 13.

¹⁰ Ibidem.

¹¹ Dla przykładu: w podstawie programowej dla gimnazjum w obszarze *Analiza i interpretacja tekstów kultury* wymienia się następujące umiejętności ucznia: 1) *prezentuje własne przeżycia wynikające z kontaktu z dziełem sztuki*; 2) *określa problematykę utworu*; 3) *rozpoznaje konwencję literacką (stałe pojawianie się danego literackiego rozwiązania w obrębie pewnego historycznie określonego zbioru utworów)*; 4) *wskazuje zastosowane w utworze środki wyrazu artystycznego i ich funkcje (poznane wcześniej, a ponadto: oksymorony, synekdochy, hiperbole, elipsy, paralelizmy) oraz inne wyznaczniki poetyki danego utworu (z zakresu podstaw wersyfikacji, kompozycji, genologii) i określa ich funkcje*; 5) *dostrzega w czytanych utworach cechy charakterystyczne określonej epoki (średniowiecze, renesans, barok, oświecenie, romantyzm, pozytywizm, Młoda Polska, dwudziestolecie międzywojenne, współczesność)*; 6) *analizując teksty dawne, dostrzega różnice językowe (fonetyczne, leksykalne) wynikające ze zmian historycznych*; 7) *rozpoznaje w utworze sposoby kreowania świata przedstawionego i bohatera (narracja, fabuła, sytuacja liryczna, akcja)*. Należy zwrócić uwagę na to, że w przytoczonych wyżej treściach uwzględnia się wyłącznie dzieła werbalne wraz z odnoszącymi się do nich konwencjami literackimi oraz językowymi środkami wyrazu, pomija się natomiast specyfikę innych niż literackie konwencji artystycznych oraz pozawerbalnych środków wyrazu. Podobnie potraktowano tę kwestię w podstawie programowej dla liceum.

¹² *Informator...*, op. cit., s. 13.

Można założyć, że w przypadku dzieł ikonicznych uczniowie zdobywają potrzebne umiejętności na lekcjach plastyki w szkole podstawowej i w gimnazjum, a następnie na lekcjach wiedzy o kulturze w szkołach ponadgimnazjalnych. Przekonują o tym podstawy programowe oraz poszczególne programy nauczania tych przedmiotów. Zgodnie z tymi dokumentami, uczniowie na II i III etapie edukacji oprócz percepcji sztuki oraz ekspresji przez sztukę nauczani są także recepcji sztuki, to znaczy jej analizy i interpretacji. W szkole podstawowej obszar recepcji obejmuje następujące umiejętności:

- rozróżnianie określonych dyscyplin w takich dziedzinach, jak: architektura, sztuki plastyczne oraz w innych dziedzinach sztuki (fotografika, film) i przekazach medialnych (telewizja, Internet);
- rozpoznawanie wybranych dzieł architektury i sztuk plastycznych należących do polskiego i europejskiego dziedzictwa kultury, opisywanie ich funkcji oraz cech charakterystycznych na tle epoki;
- posługiwanie się podstawowymi terminami i pojęciami właściwymi dla wymienionych dziedzin sztuki¹³.

W gimnazjum analiza i interpretacja obejmuje zaś umiejętności takie, jak:

- rozróżnianie stylów oraz kierunków architektury i sztuk plastycznych, a także umieszczanie ich zarówno w odpowiednim porządku chronologicznym, jak i we właściwych centrach kulturotwórczych, które miały zasadnicze znaczenie dla ich powstania;
- rozpoznawanie wybranych dzieł architektury i sztuk plastycznych należących do polskiego oraz europejskiego dziedzictwa kultury;
- postrzeganie wymienionych dzieł w kontekście miejsca tradycji we współczesnej kulturze, a także opisywanie związków zachodzących między nimi;
- posługiwanie się terminologią z zakresu danej dziedziny sztuki¹⁴.

Programy nauczania plastyki na poszczególnych etapach edukacji ukonkretniają ogólne wskazania podstawy programowej i szczegółowo wymieniają zarówno pojęcia, jak i terminy, które powinni poznać uczniowie, aby podjąć się analizy i interpretacji dzieła sztuki. Oprócz środków wyrazu plastycznego już od IV klasy zaleca się wprowadzanie dzieł sztuki w zarysie oraz analizowanie współczesnych form sztuki, w tym sztuki użytkowej oraz ludowej. Opracowanie nawet najlepszych programów nauczania nie jest równoznaczne z tym, że uczniowie, kończąc II i III etap edukacji, będą istotnie przygotowani do tego, aby na licealnych lekcjach wiedzy o kulturze samodzielnie wypowiadać się w mowie i w piśmie na temat wytworów kultury, w tym dzieł sztuki, używając pojęć zarówno swoistych dla poszczególnych sztuk, jak i wspólnych (*forma, kompozycja, funkcja, nadawca, odbiorca,*

¹³ Podstawa programowa z komentarzami, t. 7: *Edukacja artystyczna w szkole podstawowej, gimnazjum i liceum. Muzyka, plastyka, wiedza o kulturze, historia muzyki, historia sztuki, język łaciński i kultura antyczna, zajęcia artystyczne*, Warszawa 2009, s. 40.

¹⁴ Ibidem, s. 44.

użytkownik, znaczenie, kontekst, medium)¹⁵. Właściwe i skuteczne wprowadzanie zaleceń zawartych w podstawach programowych przedmiotów z zakresu edukacji artystycznej zależy przede wszystkim od profesjonalizmu nauczyciela oraz od tego, jak dyrektorzy szkół rozdziela godziny na poszczególne przedmioty bloku ogólnie nazywanego „sztuką”.

Niezależnie jednak od tego, czy uczniowie zdobyli odpowiednie instrumentarium pojęciowe i potrafią posługiwać się terminami z zakresu historii sztuki, czy też należy im wiedzę niezbędną do opisanie i zinterpretowanie dzieła dopiero wprowadzić, kompetencje nauczyciela polonisty muszą być równie wysokie. Powinien on swobodnie „czytać” dzieła sztuki, rozumiejąc specyfikę ich języka, tak, jak potrafi czytać teksty literackie, stosując do ich analizy właściwą terminologię teoretyczno- i historycznoliteracką oraz swoisty algorytm interpretacyjny. Bez tej umiejętności trudno mu będzie przygotować uczniów do analizy dzieła sztuki, która oprócz analizy treściowej dotyczącej najłatwiejszych do wymienienia elementów, takich jak: autor, tytuł, data powstania, rozmiar i miejsce aktualnego przechowywania dzieła, obejmuje również analizę formalną. Jej przebieg zależy od dziedziny sztuki reprezentowanej przez dany artefakt (malarstwo, rzeźba czy inna forma przestrzenna) i wymaga między innymi: określenia typu kompozycji oraz dominanty kompozycyjnej, przedstawienia organizacji przestrzeni (perspektywy), scharakteryzowania linii (jej rodzaju, kształtu, kierunku), faktury, światła, kontrastu (np. linii, barw, wielkości, kształtów, brył), modelunku oraz kolorystyki. Dopiero po analizie formalnej następuje interpretacja problematyki dzieła, jego nastroju, symboliki i ekspresyjności. Należy zaznaczyć, że wszystkie z wymienionych tu pojęć zamieszczono w programach nauczania plastyki już na etapie szkoły podstawowej¹⁶.

Od polonisty wymaga się ponadto, aby potrafił przygotować swoich uczniów do wskazywania związków przedstawień ikonicznych (głównie malarskich) z tekstami literackimi¹⁷. Terminy *obraz malarski* i *obraz literacki/poetycki* wskazują na genetyczne pokrewień-

¹⁵ Ibidem, s. 48.

¹⁶ Dla porównania podajemy zestaw treści dotyczących środków plastycznego wyrazu, wskazany w jednym z programów nauczania dla szkoły podstawowej (L. Wyszowska, *Program nauczania plastyki w klasach IV-VI szkoły podstawowej, na dwa i trzy lata nauczania*, Warszawa 2009):

1) barwa (podstawowe i pochodne, barwy czyste i złamane, barwy ciepłe i zimne, tonacje barwne, wąska i szeroka gama barw, walor, kontrast barwny); 2) linia (kreska jako wyraz ekspresji, kreska jako określenie kształtu i przestrzeni); 3) plama (plama jako forma, kształt oraz wyraz ekspresji plastycznej); 4) faktura (poszukiwania z wykorzystaniem różnych materiałów, kontrast faktur); 5) kompozycja [kompozycja jako sposób rozmieszczenia elementów na płaszczyźnie i w przestrzeni oraz wielkość, kształt i układ form, kompozycja statyczna i dynamiczna, kompozycja pasowa, kompozycja symetryczna (symetria środkowa i wielosiowa), kompozycja rytmiczna]; 6) perspektywa jako sposób ukazywania przestrzeni na płaskiej powierzchni obrazu (perspektywa rzędowa i kulisowa, perspektywa linearna, perspektywa powietrzna, perspektywa malarska).

Należy podkreślić, że wymienione wyżej treści dotyczą wyłącznie klasy IV. W kolejnych latach nauki ich zakres jest koncentrycznie poszerzany. Oprócz środków plastycznego wyrazu uczniowie szkoły podstawowej poznają również dzieje sztuki w zarysie. Dla klasy IV obejmują one okres od prehistorii do średniowiecza.

¹⁷ W nowej formule ustnej części egzaminu maturalnego zadania dotyczące odczytywania ikonicznych tekstów kultury będą miały taki właśnie charakter. Por.: zadanie: *Jakie odczytanie „Dziadów cz. III” Adama*

stwo obydwu dziedzin sztuki, poświadczając zarówno ich podobieństwa, *wyrażane w oglądowych przedstawieniach, jak i odmienności tychże przedstawień, wynikające z różnych tworzyw: językowego i plastycznego*¹⁸. Wszystkie te różnice i zbieżności należy wyrazić przy pomocy odpowiednio dostosowanej terminologii, a ponadto nadać wypowiedzi właściwą formę gatunkową, łączącą opis dzieła sztuki z analizą literacką. Wybór formy gatunkowej nie jest prosty – warunkuje go bowiem rodzaj związków między tekstem werbalnym a tekstem ikonicznym. Związki te mogą polegać na: opisie (ekfrazie) dzieła malarskiego w tekście literackim, interpretacji dzieła malarskiego w tekście literackim, inspiracji dzieła literackiego obrazem malarskim lub odwrotnie – inspiracji dzieła malarskiego literaturą, wykorzystywaniu w utworze literackim i malarskim tożsamych motywów kulturowych oraz na analogiach w widzeniu rzeczywistości przez literaturę i malarstwo¹⁹. Nauczyciel powinien nie tylko wskazać uczniom właściwy wzorzec wypowiedzi, wykazując się wiedzą merytoryczną, ale również znaleźć odpowiednie metodyczne rozwiązania, aby przygotować młodzież do samodzielnego analizowania, interpretowania i porównywania tekstów kultury tworzonych w różnych systemach znaków.

W kontekście przedstawionych tu problemów, zasygnalizowanych jedynie na przykładzie ikonicznych tekstów kultury, należy postawić pytanie, w jaki sposób można przygotować przyszłego polonistę do efektywnego prowadzenia kształcenia kulturowego. Niezwykła złożoność szkolnego przedmiotu „język polski” sprawia, iż liczba godzin przewidzianych w module nauczycielskim na przedmioty dydaktyczne, nie wystarczy, aby poświęcić należytą uwagę wszystkim aspektom edukacji językowej i literackiej, nie wspominając o kształceniu kulturowym. Należy także zauważyć, że dwa pierwsze obszary mają merytoryczne wsparcie w programach nauczania na pierwszym i drugim stopniu studiów polonistycznych, kształcenie kulturowe na ogół wsparcia tego jest pozbawione. Stąd nasza propozycja, aby do wzbogacania wiedzy merytorycznej i metodycznej w tym zakresie wykorzystać praktyki równoległe, wchodzące w skład modułu nauczycielskiego.

Opracowując program takich praktyk, można odwołać się do potencjału kulturowego miast, w których usytuowane są ośrodki uniwersyteckie. Każde z nich stanowi centrum skupiające teatry, kina, muzea, galerie, a często też scenę operową i filharmonię oraz inne instytucje życia kulturalnego. Funkcjonują w nich domy kultury oraz szkoły muzyczne i plastyczne, niejednokrotnie również na poziomie akademickim. Nawiązanie współpracy z tymi ośrodkami ważne jest z dwóch zasadniczych powodów. Po pierwsze, pozwala na wykorzystanie wiedzy i umiejętności pracujących w nich profesjonalistów, którzy niejednokrotnie są również metodycznie przygotowani do tego, aby prowadzić zajęcia poświęcone różnym formom działalności kulturalnej. Po drugie, stwarza szansę na aktywny

Mickiewicza odnajdujesz na zapowiadającym sztukę plakacie teatralnym? Omów zagadnienie, wykorzystując znajomość dramatu (tekst kultury: Bolesław Polnar, „Adam Mickiewicz, Dziady” [plakat teatralny], 1997). Informator..., op. cit., s. 29.

¹⁸ A. Biała, *Literatura i malarstwo. Korespondencja sztuk*, Warszawa–Bielsko-Biała 2009, s. 20.

¹⁹ *Ibidem*, s. 22.

udział w życiu kulturalnym osobom, które przybyły na studia z małych miejscowości i wsi lub wychowały się w miejskich rodzinach o niskim habitusie kulturowym.

Pamiętając o tym, że praktyki równoległe mają wiele różnych zadań, pragniemy skupić się tylko na tych, które wiążą się z przygotowaniem przyszłych polonistów do prowadzenia kształcenia kulturowego. Zadania te sprowadzają się do następujących zasadniczych obszarów:

- Obszar I** – Wzbogacanie, względnie zdobywanie wiedzy merytorycznej w zakresie różnych form sztuki (malarstwa, rzeźby, muzyki, teatru, filmu itp.).
- Obszar II** – Udział w różnego typu warsztatach przygotowujących praktycznie do zajęć kulturowych.
- Obszar III** – Uczestniczenie w życiu kulturalnym.
- Obszar IV** – Opracowanie i prowadzenie zajęć warsztatowych z zakresu kształcenia kulturowego dla uczniów II, III i IV etapu nauczania.

Zajęcia przewidziane dla obszaru I powinno się zaplanować na początku praktyk równoległych zarówno na studiach licencjackich, jak i uzupełniających magisterskich. Należy je kontynuować, poszerzając systematycznie wiedzę studentów w wybranych zakresach tematycznych. Zajęcia w ramach obszarów II i III muszą odbywać się symultanicznie, aby z jednej strony umożliwić studentom bezpośredni kontakt z różnymi formami kultury dzięki uczestnictwu w wybranych projektach artystycznych, a z drugiej strony przygotowywać ich do aktywnego planowania, organizowania i prowadzenia różnorodnych form warsztatowych wymienionych w IV obszarze działań.

Przykładowe formy zajęć ujęte w drugiej kolumnie zamieszczonej poniższej tabeli, to przedsięwzięcia, w których brali udział studenci filologii polskiej specjalności nauczycielskiej na studiach I i II stopnia w ramach praktyk równoległych organizowanych przez Zakład Dydaktyki i Języka Polskiego UKW w Bydgoszczy. Każda jednostka organizująca praktyki może, oczywiście, zaproponować studentom własne rozwiązania, uzależnione od uwarunkowań lokalnych – oferty miejscowych ośrodków kulturalnych, sieci nawiązanych kontaktów oraz pozyskanych współpracowników zewnętrznych, działających na zasadzie wolontariatu lub opłacanych z funduszy zdobytych w ramach różnych projektów.

Warto zaznaczyć, że wśród celów kształcenia kulturowego, które realizujemy w toku przygotowania przyszłych nauczycieli języka polskiego, szczególne miejsce zajmują cele dydaktyczne związane z nauczaniem integrującym. Studenci zarówno obserwują, jak i przygotowują różne formy zajęć (w tym warsztaty) skierowane do uczniów zdrowych oraz dysfunkcyjnych. Zajęcia arteterapii są obligatoryjnym elementem programu praktyk równoległych tak, aby przyszli poloniści potrafili przygotować do uczestnictwa w kulturze wszystkich swoich uczniów – przeciętnych, wybitnie zdolnych, ale także dysfunkcyjnych, zwłaszcza że w przypadku tych ostatnich kultura to nie tylko nośnik wartości estetycznych i poznawczych, ale również ważny czynnik terapeutyczny. Uczestnicząc w kulturze, uczni-

wie ci szybciej wracają do zdrowia, podnoszą poczucie własnej wartości, a tym samym lepiej funkcjonują w społeczeństwie.

Tabela 1. Przykładowe formy zajęć i zadania realizowane w poszczególnych obszarach działań przygotowujących w ramach praktyk równoległych do prowadzenia kształcenia kulturowego na różnych etapach edukacji.

OBSZAR DZIAŁAŃ	PRZYKŁADOWE FORMY ZAJĘĆ	TEMATY/ZADANIA
I. Zdobywanie/ poszerzanie wiedzy merytorycznej i metodycznej	Cykl wykładów prowadzonych przez nauczycieli plastyków, historyków sztuki, artystów malarzy, muzyków w szkołach (m.in. w Liceum Plastycznym, Zespole Szkół Muzycznych), w uczelniach, w muzeach.	Historia sztuki. Środki artystycznego wyrazu. Typy i etapy analizy dzieła sztuki: - analiza semiotyczna, - analiza stylistyczna, - aspekt intencjonalny i emocjonalny. Związki dzieła z innymi zjawiskami i procesami kultury (literatura, teatr, opera, muzyka, film). Symbole kultury a konteksty kulturowe.
	Spotkania z pracownikami Biura Wystaw Artystycznych w ramach Akademii Sztuki.	Sztuka współczesna. Artefakt jako obiekt badawczy ²³ .
II. Udział w życiu kulturalnym i artystycznym miasta	Spektakle teatralne i spotkania z ich twórcami (np. w ramach organizowanego przez Teatr Polski w Bydgoszczy cyklu „Premier belferskich”).	Dyskusja z twórcami, pisanie scenariuszy na podstawie wybranych tekstów literackich. Przygotowanie scenariuszy lekcji przygotowujących uczniów do pisania recenzji obejrzanych spektakli.
	Spektakle baletowe i operowe, wystawy dzieł sztuki oraz happeningi i różnego rodzaju instalacje artystyczne.	Opracowanie scenariuszy lekcji wprowadzających pojęcia z zakresu teatru, baletu, opery oraz przygotowujących do pisania recenzji spektakli. Korespondencja sztuk (muzyka – literatura – sztuka/podkład muzyczny – libretto – scenografia).
III. Uczestniczenie w projektach kulturalno- edukacyjnych	Warsztaty teatralne prowadzone przez aktorów Teatru Polskiego w Bydgoszczy oraz instruktorów dramy.	Gest – ruch – mimika jako podstawowe środki wyrazu artystycznego w teatrze.
	Szkolny festiwal teatralny <i>Baśnie Pana Andersena</i> .	Szkolne inscenizacje teatralne jako metoda edukacji kulturalnej.
	Instalacja artystyczna <i>Dziki łabędzie</i> .	Rzeźba a literatura – związki i inspiracje.

²⁰ Materiały na temat realizacji treści kulturowych znaleźć można m.in. w opracowaniach: *Wiedza o kulturze w szkole*, red. A. Gomółka, E. Dutka, Katowice 2007; A. Górniok-Naglik, *Sztuka w treściach nauczania – na tropie korelacji i integracji w liceum*, Kraków 2002.

III. Uczestniczenie w projektach kulturalno- edukacyjnych	Prezentacje gimnazjalne w Zespole Szkół Muzycznych oraz Zespole Szkół Plastycznych.	Korespondencje sztuk w praktyce szkolnej i wobec wymagań MEN: Projekty gimnazjalne.
	Warsztaty w MDK wprowadzające podstawowe pojęcia i techniki fotografii artystycznej (projekt: <i>Symbole miasta</i>).	Sztuka – architektura – fotografia artystyczna – interpretacja symboli.
	Prezentacja słuchowiska radiowego <i>Baśń o prawdziwej miłości</i> nagranych przez uczniów SOSW dla Dzieci i Młodzieży Słabowidzącej i Niewidomej im. Louisa Braille’a w Bydgoszczy ²⁴ .	Słuchowisko radiowe – tekst literacki – scenariusz.
	Happening młodzieży z MDK <i>Żywe rzeźby</i> .	Rzeźba w nowej odsłonie. Emocje i subiektywizm w interpretacji sztuki.
	Koncert dzieci niepełnosprawnych <i>Serce za uśmiech</i> .	Podkład muzyczny i scenografia jako niezbędne elementy widowiska artystycznego. Arteterapia w edukacji kulturalnej.
	Prezentacja spektakli teatralnych (zarejestrowanych na płytach CD) przygotowanych w ramach arteterapii z dziećmi dysfunkcyjnymi w Ośrodku Rehabilitacyjnym w Rusinowicach	Muzyka i tekst literacki – korespondencja sztuk. Arteterapia w edukacji kulturalnej. Tekst literacki jako materiał wyjściowy scenariusza spektaklu/podkład muzyczny i jego funkcja aksjologiczna, terapeutyczna oraz artystyczna/taniec i ruch jako ekspresywne środki wyrazu/scenografia.
	Udział w projekcie <i>Niech kołęda nas zjednoczy, głosząc chwałę cichej nocy</i> ²⁵ .	Muzyka i tekst literacki w tradycji kulturowej narodu. Motywy religijne w malarstwie.
	IV. Prowadzenie zajęć dydaktycznych i warsztatów dla uczniów z różnych etapów edukacyjnych	Warsztaty poświęcone wybranym motywowom (np. <i>Anioł w literaturze i sztuce</i> , podobnie: <i>Święta Bożego Narodzenia, Wielkanoc, Andrzejki</i>).
Warsztaty poświęcone wybranym tekstom literackim (np. baśniom Andersena) i ich adaptacjom filmowym oraz teatralnym (przekład intersemiotyczny).		Analiza i interpretacja filmu oraz spektaklu teatralnego. Plakat filmowy i teatralny jako dzieło sztuki użytkowej oraz symbolicznej. Muzyka i jej rola w filmie. Film jako dzieło sztuk zintegrowanych: literatura – malarstwo – muzyka. Korespondencja sztuk w arteterapii.

²¹ Szerzej o projekcie, jego celach, założeniach i realizacji w artykule: J. Cieślukowska, *Teatr dzieciom niewidomym, dzieci niewidome teatrowi – założenia i efekty pewnego projektu*, [w:] *Istnieć w kulturze. Między teorią a praktyką edukacyjną*, red. M. Święcicka, D. Jastrzębska-Golonka, A. Rypel, Bydgoszcz 2010, s. 446-453.

²² Uwieńczeniem projektu jest opracowanie: *Niech kołęda nas zjednoczy, głosząc chwałę cichej nocy. Materiały dydaktyczne*, red. D. Jastrzębska-Golonka, A. Rypel, Bydgoszcz 2012, s. 6-8.

Antoni Kępiński stwierdził, że *Cywilizacja – to władza nad światem, kultura – to miłość do świata* i właśnie tej szeroko pojętej miłości staramy się uczyć przyszłych nauczycieli polonistów, by przekazywali ją swoim wychowankom wraz z umiłowaniem literatury i najwyższych humanistycznych wartości.

THE ROLE OF IN-TERM PRACTICE IN PREPARING TO CULTURAL EDUCATION ON DIFFERENT EDUCATIONAL LEVELS

SUMMARY

The article begins with the survey of cultural education concepts and discussing it in terms of three most important meanings, cultural competence and tasks, especially in school practice.

Another problem mentioned in the article is the issue of cultural education in reference to ministerial documents. A lot of attention is devoted to this problem. There is the analysis of detailed requirements concerning these skills in Polish educational basis on II, III and IV educational stage, in Art syllabus on different educational levels and the newest brochure of school leaving exam. For the sake of lack of cohesion between school leaving exam requirements and syllabus preparing the future Polish teachers the gap can be filled with well-prepared in-term practice.

This article includes the table which depicts the action areas (e.g. achieving content-related and methodological knowledge, joining cultural and educational projects, teaching and lecturing workshops for students), exemplary activities (for instance lectures, school festivals, junior high school presentations), topics and tasks (types and levels of masterpieces, cultural education in integrated education).